

EĞİTİCİ BİR ŞAHSİYET OLARAK AHMED YESEVİ

Hüseyin AKYÜZ *

Aslında bütün toplumları var eden ve onlara yaşama iradesi kazandıran ana güç kaynağı, o toplumların içerisinde yaşayan sanatkâr ve düşünürlerin eserlerinde aranmalıdır. Aynı zamanda toplumsal yapıların dinamik ve stabil nitelikleri de, toplumsal güzidelerin şahsiyetleriyle ilgilidir. Dinamik ve stabil kavramlarını, değişme ve gelenekçilik eğilimleriyle karşılamak mümkündür. Bu durumu başka bir ifade şekliyle açıklamak gerekirse, değişmenin amacı, çağdaş bilgi ve oluşumları yakalamak, gelenekçiliğin amacı ise, milli kimlik ve şahsiyeti muhafaza etmektir diyebiliriz. Toplumsal ilişki biçimlerinin özünde, gelenek ile değişme proseslerinin dikotomik niteliği bulunmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu, bu toplumsal pozisyonları anlamlandıran ve toplum hayatına sokan güzide şahsiyetlerin düşünce dünyasıdır. Çünkü bütün toplumlar, içlerinde yaşattıkları güzide evlatları aracılığıyla soluk alırlar. Bu insanlar diğerleri için bir nevi beyin ve akciğer gibidirler. Dehalara ve güzide evlatlara sahip olamayan toplumlar, üst seviyeli düşünce oryantasyonlarına ulaşamadıkları gibi, bu çeşit niteliklere sahip toplumları taklit ve geriden takip etmek zorunda kalırlar. Bu çeşit toplumların çağı yakalaması da mümkün olmaz.

Fakat meseleye başka bir açıdan bakmak gerekirse, büyük dehaları yaratan, toplumun düşünce zemini ve ma'şeri vicdanıdır diyebiliriz. Çünkü üst seviyeli kavramlaştırmalar, buluşlar, icatlar ve bunların gelenek halinde teşekkülü, toplumsal zeminin, düşünce ufkunun ve yaratma kapasitesinin bir yansıması olarak ortaya çıkan referans kadrosuna ve paradigma oluşumuna bağlıdır. Sosyo-kültürel zeminin, düşünce ufkunun ve yaratma kapasitesinin ana unsurları olarak gözüken bilim, felsefe, estetik alırlılık, tasavvuf ve pedagojik vizyonlar, güzide bireylerin zihin dünyasının ürünleridir. Özellikle tüm değer ve bilgilerin yoğunlaşarak taşıyıcısı olan eğitim, hem bireyi, hem de toplumu yeniden kuran ana güç kaynağı olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü eğitim, yapısı itibarıyla bir yandan toplumsal zemini oluşturan normlardan etkilenirken, diğer yandan da onu yoğunlaşarak istenilen bir sosyal varlık formu haline getiren bir olaydır. Bu bakımdan eğitimin bu niteliği hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalıdır.

Konuya eğitimle ilgili bir perspektiften bakılınca Ahmed Yesevî, Türk gönül ve düşünce dünyasında yaşayan ve bu dünyayı etkileyen abide şahsiyetlerden

* Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

birisi olarak karşımıza çıkar. Onun en belirgin ve tipik yanı da eğiticiliğidir. O halde onun bu özelliğini daha iyi anlayabilmek için, içinde yaşadığı sosyo-kültürel atmosferi; etkilendiği düşünce unsurlarını; özellikle de şahsiyetini oluşturan eğitim ortamını incelemek gerekir. Böyle bir incelemenin diğer bir yararı da, Ahmed Yesevi'ye özgü olanı, yani onun orjinal taraflarını anlamayı sağlamaktır.

Bilindiği gibi Türk toplum ve düşünce hayatında bazı önemli ve etkili dönemler olmuştur. Bu dönemleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Milli bir ordu ve devlet sisteminin ifadesi olarak Mete Han dönemi, yerleşik medeniyete geçiş, İslamlaşma olayı, İstanbul'un fethi ve imparatorluk düzeninin oluşması ve Batı'ya yönelişin ifadesi olarak Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet hareketleri... Eğer bütün bu devirler kendi şartları içerisinde değerlendirilirse, hemen hemen tümünün arkasında çok güçlü ve etkili iradelerin bulunduğu görülür. Hiç bir hareket kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. Bu olayları içten içe oluşturanlar, büyük dehalardır. Fakat burada, büyük dehalari yaratan güç kaynağının toplumun zemini olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Hoca Ahmed Yesevi'yi de bu anlayış içerisinde, yani etkilenen ve etkileyen bir şahsiyet olarak düşünmek yerinde olur.

Kısaca söylemek gerekirse, Ahmed Yesevi'nin pedagojik şahsiyetini ören iki ana unsur bulunmaktadır. Bunlar, İslamiyet ve Türklükle ilgili değerlerdir. İslamiyet, doğuşuyla birlikte çok yeni ve etkili bir varlık görüşü ortaya koymuş, zaman içerisinde bu görüş geliştirilerek orijinal diyebileceğimiz bir kültür ve medeniyet örgüsü meydana getirmiştir. Bu kültür ve medeniyet örgüsü çok kısa bir zaman içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış, çeşitli kavim ve milletleri de içine alarak yeni yeni sentezlere ulaşmıştır. Söz konusu İslami örgü içerisinde, günümüzde de etkisini sürdüren bir çok unsurun varlığına şahit oluyoruz. Fıkıh, kelam, bilim, felsefe, sanat ve edebiyat ve tasavvuf gibi çalışma alanları, bu örgünün ana unsurları olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu çalışma alanlarının kurumlaştığını da söylemek gerekir. Fetva kurumu, saray mektepleri, darül hikmetler, medreseler, bilim ve felsefe halkaları, tekkeler ve çeşitli ocaklar kurumlaşmayı ifade eden yapılaşmalardı. Bunlardan bazıları devletin denetim ve gözetimi altında bulunurken, bazıları da özel ve özerk kurumlar şeklinde görülür. Bilhassa gönül halkaları olarak nitelenen tekke, dergâh, ocak ve diğer kurumlar, devletin denetimi dışında, zaman zaman da ona bazı bakımlardan karşı kuruluşlar şeklinde örgütlenmişlerdi. Söz konusu gönül halkaları 13. yüzyıla gelindiğinde çok farklı bir fonksiyonu da yerine getirmeye başlamışlardır. Bunlardan bazıları, bir nevi eğitim ve meslek teşkilatına dönüşmüş, aynı zamanda toplum için birer sosyal kontrol mekanizması ve mercii olmuşlardı. Tekke ve çevresinde teşekkül eden bu organlar,

insanları belli özelliklere eriştirmek için çeşitli didaktik metotlar kullanarak amaçlarını gerçekteştirmek istemişlerdir. Dikkat edilirse bu kurumların önde gelen şahsiyetlerine, eğitici özellikleri yansıtan **hoca**, **pir** ve **mürşid** gibi ünvanlar verilmiştir. Bu ünvanların tümü Ahmed Yesevî için de geçerlidir. **Hoca**, **mürşid-i kâmil** ve **pir-i Türkistan** tabirleri, Yesevî için sıkça kullanılan ünvanlardır. O döneme hakim olan düşünce biçimleri dikkate alındığında, bu çeşit ünvanların aynı zamanda arzu edilen insan modeliyle ilgili tipeştirmeleri de içine aldığı görölür. Bu ideal tipe ilgili örnekler, devletin resmi kuruluğu olan medresenin idealize ettiği insan tipinden bazı bakımlardan farklıdır. Medresenin idealize ettiği insan modeli, iyi bir kul, iyi bir din adını ve iyi bir devlet memurudur. İyi bir kul, dini vecibelerini eksiksiz yerine getiren, Allah'a inanan ve ona gönülden bağlanan bir kişidir. İyi bir memur ise, dürüst, çalışkan ve ulülemre itaat eden insandır. Aslında iki grubun da yücelttiği insan modelleri arasında mahiyet bakımından bir farkın olduğunu söylemek zordur. İslami muhteva taşıyan düşünce formlarında zaten gerçekte bir farklılığın olması düşünülemez. Aslında farklılık özden değil, kullanılan malzeme ve metotlardan kaynaklanmaktadır. Kelam ile felsefenin, medrese ile tekkenin farklı yapılar olarak ortaya çıkmasında araç farklılığı etkili olmuştur denilebilir. Özellikle de üslup farkının çok büyük olması, oluşum aşamasındaki muhteva unsurlarındaki benzerliği geriletmiş, sonuç olarak bir nevi öz ve form çatışmasını gündeme getirmiştir. Ahmet Yesevî'nin sık sık müftü ve kadılardan şikâyet etmesinin temelinde bu tür bir durumun bulunduğunu söylemek mümkündür ¹.

Mahiyet bakımından başlangıçta bu iki örgütlenme arasında büyük bir farklılık bulunmazken, daha sonraki yıllarda, özellikle her iki düşünce biçiminin de en ideal formuna eriştiği 13. yüzyılda her bakımdan farklılaşmalar görölmeye başladı. Bir kere medrese, şeriat ve devlet özdeşleşmiş unsurlar olarak toplum hayatına müdahale eden güçlerdi. Medresenin resmi bir kuruluş olması da o dönem için tabii bir durumdu. Devlet, şeriatı koruyan ve uygulayan bir güç olarak medreseye muhtaçtı. Medrese de devlete dayanmakla, onun resmi kuruluşu olmakla varlığını sürdürüyordu. Fakat felsefe ve tasavvuf hareketleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Onlar birer aydın ve halk hareketi olarak ortaya çıkmış ve gelişmişlerdi. Zaman zaman devletten yardım görmekte birlikte, çoğu zaman onun resmi organlarıyla çatışmışlardı. Her şeyden önce medresenin formel yapılaşmasına karşılık tekke informel bir grup yapısı sergilemişti. En yüksek formuna eriştiği Moğol istilası döneminde tekke, bir çeşit eğitim kurumu olmuştu. Halk inanç ve vicdanını oluşturan unsurları işleyerek gönüllere akıtmaya çalışmıştı.

¹ Ahmed Yesevî; *Divan-ı Hikmet (Seçmeler)*, Hazırlayan: Kemal ERASLAN, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 317.

Bu düşünce ve uygulamanın temellerini Ahmed Yesevi'de de görmek mümkündür. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, Ahmed Yesevi'nin eğitici şahsiyetini oluşturan düşünce kategorilerinden birisi İslam'ın tasavvufi yorumudur demek mümkündür.

Ahmed Yesevi'nin eğitici şahsiyetini oluşturan ikinci ana kaynak, Türk kültür dünyasından gelen bilgi, düşünce, gelenek ve uygulamaları kapsamaktadır. İslami dönemden önceki Türk sosyal hayatıyla ilgili pratik mahiyette bazı bilgilere sahip olmamıza rağmen, üst seviyeli düşünce kalıp ve ölçüleri konusunda yeterli bir bilgi birikiminin oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Fakat sosyal hayatı yapan sosyal iradenin, düşünce dünyasının bir yansıması olduğu gerçeğinden hareketle bazı genellemeler yapılabilir:

Eski Türk toplum yapısını (çok katı ve keskin olmamakla birlikte), bir kaç tabakanın meydana getirdiği söylenebilir. Aristokratlar (soylular), askerler, din adamları ve halk (kara budun) en belirgin sosyal kesimlerdir. Aristokrasiyi, şad, tarkan ve yabgu gibi adlar taşıyan hanedan mensupları teşkil ediyordu. Fakat bu yüksek tabaka hiç bir zaman Batı toplumlarında olduğu gibi bir kast sistemi olamamıştı. Fakat her zaman güçlü bir paradigma grubu olduğu da bir gerçektir. Türk soylularının referans ya da paradigma grubu olmasına karşılık, Batı tipine benzer bir yapılaşma gösterememesinin önemli sosyo-psikolojik ve tarihi sebepleri bulunmaktadır. Bir kere eski Türk düşünce hayatının idealeştirdiği üstün insan imajı içerisinde kullanılan ölçülerden sadece birisi soyluluktur. Sıradan bir insanın ideal bir insan olabilmesi için soyluluk yanında bilgili ve cesur olması da gerekirdi. Bilge kişi, bey kişi ve er kişi, başka bir söyleyişle soyluluk, alplık ve bilgelik ideal bir insan modeli için kullanılan ölçüler ve gerekli niteliklerdi.

Bu ideal insan modeli, aynı zamanda o döneme egemen olan eğitimle ilgili düşünce ve uygulamalarının da ana karakterini yansıtmaktadır. Eski Türk toplumunun temel kurumları olan aile, ordu ve din bu ideale hizmet eden başlıca organlardı. Bu kurumlar İslami dönemde de eski özelliklerinden bir çoğunu sürdürmüşlerdir. Ahmed Yesevi'nin eğitici şahsiyetinin oluşmasında bu kurum ve organların, özellikle de din adamlarının kullandığı metotların etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü kam ya da şaman adı verilen din adamları, pratik bilgileri ve mistik kişilikleriyle, Türk toplumunu ayakta tutan bilgi ve değerleri temsil ediyor ve bunları diğer insanlara çeşitli yollarla aşıyorlardı. Türk tekke hareketi içerisinde bulunan bazı unsurların bu kaynaktan beslendiğini öne sürmek mümkündür. Türkçe konuşan, Türkçe yazan ve çoğunlukla da yakın sosyo-kültürel çevrenin motiflerini kullanan Türk mutasavvıfları, eski Türk geleneğini İslamileştirerek halk ruhuna yerleştirmeye çalışmışlardı. Felsefe, bilim ve din

adamlarının Arapça'ya, sanatçıların Farsça'ya yöneldiği bir dönemde, Türk mutasavvıflarının Türkçe'yi baş tacı etmelerinin bir sebebi de budur. Ahmed Yesevi'yi de aynı halka içerisinde düşünmek gerekir.

Ahmed Yesevi'nin eğitici yönünü iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, söz konusu bu unsurları pedagojik açıdan incelemek gerekir. Pedagojik bakımdan incelemek ifadesinden, çağdaş pedagojinin kullandığı kavram ve ölçüleri kastediyoruz. Bir Eğitim düşüncesi, stili ya da uygulaması ele alınırken, eğitimin felsefesi (insana bakışı, insan anlayışı), ilkeleri, amaçları, bilgi muhtevası, seçilen metot ve politikalar, araç ve gereçler, eğitim ve öğretim organizasyonu ve bunların ana unsurları inceleme objeleri olarak ele alınır. Bu durum kişilerin incelenmesi için de geçerlidir. Şimdi bu ölçüler içerisinde Ahmed Yesevi'yi inceleyebiliriz:

Ahmed Yesevi'nin insan anlayışının temelinde, İslam düşüncesinden gelen unsurlar olarak hoşgörü, tevazu ve takva gibi davranışlar yanında, üst seviyeli bir kavramlaştırmanın neticesini ifade eden üstün insan imaj ve ideali de bulunmaktadır. Ahmed Yesevi bu nitelikleri taşıyan insanı, insan-ı kâmil, mürşid-i kâmil, pîr ve fenafillah makamına erişmiş insan kavramlarıyla tanımlamaya çalışıyor. Bizzat kendisi bu ideal tip için en iyi örnektir:

"Adım sanım hiç kalmadı lâ lâ oldum,
Allah yadın diye diye illâ oldum,
Halis oldum, muhlis oldum, fenâ oldum,
Fena fillah makamına yükseldim işte 2"

Bu dörtlükte görüldüğü gibi, Ahmed Yesevi'nin ideal insanı, özellikle de tasavvufi boyuttaki eğitim anlayışının tanımladığı insan modeli, fena fillâh mertebesine erişmiş insandır. Fakat bu makam tasavvufi eğitim anlayışının en son hedefidir. Bu ideal hedefe erişmede kullanılan ara hedeflerden, kısa vadeli amaçlardan söz etmek mümkündür. Ahmed Yesevi'deki eğitim düşüncesinin bu yönü, yani ampirik değerlere ve pratik faydaya yönelen kısmı daha ziyade dikkati çekmektedir. Çünkü Ahmed Yesevi'nin düşüncesinde felsefi, sanatsal ve tasavvufi endişelerden ziyade, sosyal amaç ve muhteva ön plânda bulunuyor. Onun şiirlerinin toplandığı Divan-ı Hikmet bu amaçla incelenirse, bu durumun bütününü doğruladığı görülür. Divan-ı Hikmet'te cimrilik, tamah, açgözlülük ve nefsanî arzular reddediliyor; sabır, kanaat ve nefsin frenlenmesi övülüyor. Hırs ve ihtirasın insan hayatına verdiği zararlar anlatılıyor, hoşgörü, tevazu ve sevgi

² Ahmed Yesevi; a.g.e., s. 57.

örnek davranışlar olarak tavsiye ediliyor. Yalan ve riya eleştirilerek, dürüstlük ve açık sözlülük yüceltiliyor.

Ahmed Yesevi'nin kullandığı bu çeşit motiflerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Fakat dikkat edilirse bütün bu motifler, sosyal hayatı yapan davranış modellerini ihtiva etmektedirler. Kısaca söylemek gerekirse, Ahmed Yesevi'nin yücelttiği derviş tipi, olumlu davranışları alışkanlık haline getirmiş bir insan örneğidir.

Hoca Ahmed Yesevi'nin uyguladığı eğitim anlayışında çok önemli diğer bir mesele de kişiler arası etkileşim ve toplumsal bütünleşme (integrasyon) olayıdır. Yeni islamlaşmaya başlayan Türk grup ve kabilelerini, islami bir pota içerisinde eriterek aynı imanı paylaşan ve aynı dili konuşan bir millet haline getirmek, bütün eğitim sistemleri için çok önemli bir hedeftir. Ahmed Yesevi'nin böylesine bir amaç gütmesi, sosyal dayanışma ve bütünleşmeye eğitim aracılığıyla hizmet etmesi, özellikle de, Türkçe konuşarak, Türkçe yazarak bu amaca ulaşmak istemesi azımsanacak bir durum değildir. Bilim dilinin Arapça, sanat ve edebiyat dilinin Farsça olduğu bir dönemde, Türkçe konuşup, Türkçe yazma yanında, yakın çevrenin sosyo-kültürel örgüsünü oluşturan Türk motiflerinin ısrarla kullanılması, islami form içerisinde Türklük muhtevasının, Türklük bilincinin canlı tutulması için önemli bir adımdır ³.

Eğitim faaliyetlerinde muhteva seçimi ve bu muhtevaya uygun düşecek metotların kullanılması da önemli bir eğitim problemidir. Ahmed Yesevi'nin öğretici çalışmalarında dini ve milli motif ve değerler, bunlarla ilgili bilgiler, eğitim muhtevasının ana öğeleri olarak yer almışlardır. Allah fikri, Hz. Peygamber ve diğer peygamberler, dört büyük halife, büyük İslam düşünürleri, velileri, Türk ve İslam toplumlarına mal olmuş devlet adamları ve halk aşıkları, Ahmed Yesevi'nin örnek kavram ve tipleridir ⁴. Divan-ı Hikmet'ten anladığımız kadarıyla Ahmed Yesevi bu örnek tipler aracılığıyla İslamiyeti halka benimsetmek istiyor. Halkın tek yönlü bilinçlenmesini önlemek için, yerli ve milli değerleri ihmal etmemeye özen gösteriyor. Bu konularda çeşitli bilgiler veriyor, deyimler, atasözleri ve menkıbeler aracılığıyla toplumsal bilincin (ma'şeri vicdanın) canlı tutulmasına katkıda bulunuyor. Tarih bilincinin uyandırılması için de, tarihe mal olmuş ünlü kişi ve devlet adamlarının faziletlerini örnek davranış normları olarak anlatıyor ⁵.

Onun didaktik faaliyetlerine başka bir açıdan bakmak gerekirse, eğitim

³ Ahmed Yesevi, a.g.e., s. 53, 55, 61, 79, 87, 89, 123, 125, 133, 161, 177, 229.

⁴ Ahmed Yesevi, a.g.e., s. 137, 155, 181, 185, 193, 205 vs...

⁵ Ahmed Yesevi, a.g.e., s. 95.

muhtevasını yapan unsurların son derece basit ve sade olduklarını söylemek mümkündür. Karmaşık ifadelerden, özellikle felsefi mülahazalardan uzak durmaya çaba göstermiştir. Fakat bu durum zayıflığından ya da bu konudaki yetersizliğinden kaynaklanmış değildir. Aksine bu konularda çok iyi bir eğitim gördüğünü, devrin önde gelen bilginlerinden dersler aldığını ve kendini çok iyi yetiştirdiğini biliyoruz. Bütünuyla didaktik amaç güttüğü için bu çeşit konulara girmeyi gereksiz görmüştür. Halkın anlayacağı, halkın ma'şeri vicdanını yansıtan ve onların yakın çevresinde bulunan motifleri tercih etmesi, eğitici endişe taşımalarının bir sonucudur. Günümüz pedagojisinde önemli yer tutan yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene ve basitten karmaşığa ilkelerini o dönemde uygulayabilmiştir.

Ahmed Yesevi'nin öğretici faaliyetlerinde kullandığı metot ve bilgi malzemelerinin yanında, takip ettiği üslûp da önemli bir yer tutmaktadır. Hoşgörü ve tevazu içerisinde çok yumuşak bir üslûbu tercih etmiştir. O dönem medreselilerinin sert ve katı tutumlarına karşılık Yesevi, gayet ılımlı bir yol izlemiştir. Çok sayıda insanın gönlünü kazanmasındaki esrar burada aranmalıdır.

Ahmed Yesevi, islamaşmaya başlayan Türk kabilelerine islami bilgileri vererek onları belli bir düşünce ve hareket formuna erdirmek için, İslam'a uygun motif ve metotları seçmeye özen göstermiştir. Herkesin bildiği basit ve sade bilgilerden yola çıkarak, üst seviyeli kavram ve değerlere ulaşmak istemiştir. Burada bir bilgi ve değer üretiminden söz etmek mümkündür. Fakat onun çalışmalarında bilgi ve değer üretmek bir amaç olmayıp, karakter formasyonunun sağlanması ve toplumsal integrasyon için bir araç olarak yer almıştır. Bilgide sadelik, zaman ve mekânda yakınlık ve ifadede duruluk ve akıcılık onun nasıl bir eğitici olduğunun da göstergesidir. Kime, neyi, nerede ve nasıl öğreteceğini çok iyi bir şekilde düşünmüş ve bunları çekinmeden uygulamaya koymuştur. Aşağıdaki şiir bu durumun tipik bir örneğidir:

“Sözü didar isteyen herkes için söyleyip,
Canı, cana bağlayarak damarları ekleyip,
Garip, fakir, yetimlerin gönlünü avlayıp,
Gönlü bütün kimselerden eyledim işte ⁶”

Hoca Ahmed Yesevi'nin eğitimle ilgili görüşlerinde bugünkü anlamda bir pedagojik model ya da okul sistemini aramak yanlış olur. Çünkü onun bu konudaki görüşleri, pratik faydayı amaçlayan çabalardan oluşmaktadır. Ayrıca onun bu

⁶ Ahmed Yesevi, a.g.e., s. 49.

çalışmaları, devletin gözetiminde de değildir. Devletten ayrı olarak gelişen bir çeşit halk hareketidir. Bundan dolayı Ahmed Yesevî ve onun yolundan gidenler, zaman zaman resmi anlayış ve uygulamalarla çatışmışlardır. Devletin o dönemdeki resmi eğitim kurumu medresedir. Medresenin temsil ettiği zihniyetle, tekkenin savunduğu değerler arasında bazı farkların olması tabiidir. Çünkü İslami düşünüş, doğuşundan bir asır sonra çeşitli kollara ve zihniyetlere ayrılmıştır. Özellikle de felsefe, bilim ve tasavvufun başlamasıyla bu ayrılıklar daha da artmıştır. Önceleri çok ince bir yorum farkı bulunurken, zaman içerisinde bu farkın kalınlaştığı ve birbirini redde kadar gittiğini söyleyebiliriz.

Türkistan'da doğan Yesevî hareketi, kısa bir zaman içerisinde genişleyerek bir çok ülkede yankısını bulmuş, yüzbinlerce kişiyi içine alan iman ve gönül halkaları meydana getirmiştir. Henüz doğuşundan elli yıl gibi kısa bir zaman geçmesine rağmen, sayısı ikiyüzünü bulan müridler ve dervişler ordusu oluşmuştur. Yesevî dergâhının mensupları, bütün Türk yurtlarında mürid, derviş, pir, mürşit, hoca ve veli ünvanlarıyla onun yolunu devam ettirmişler, özellikle de Türk dilinin yüce gönlüyle insanları eğitmişlerdir. Hacı Bektaş Veli, Aşık Paşa, Taptuk Emre, Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Yunus emre, Şeyh Edebalı ve daha niceleri bu ulu çınarın gölgesinde Türk kültür ve düşünce hayatına yön veren abide şahsiyetlerdir. Başka bir ifadeyle Alperenler, Horasan Erleri, Gazi Dervişler; Yesevî ocağının mensuplarıdır. Hangi şekil içerisinde bulunursa bulunsun, bütün Türk mistik hareketlerinde onun izlerini bulmak mümkündür. En azından onun Türkçeciliği, sağlam bir değer olarak diğer mutasavvıflarımızı da etkilemiştir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Türk halk dehasının yarattığı bu zirve isim, Türklükle İslamiyeti aynı potada eriterek yeni bir toplum yapmayı amaçlayan gönül ve düşünce adamıdır. Onun şahsiyetini ne sanatı, ne felsefesi ne de tasavvufi tarafı tam olarak yansıtabilir. Yesevî'nin günümüze kadar sürüp gelen abidevi şahsiyetini; ancak, Türk-İslam fikri ve bunları eğitici motifler olarak kullanan tarafı, yani hocalığı temsil edebilir. Ahmet Yesevî'nin bu tarafını, yani hocalığını ortaya koymasını bakımından Divan-ı Hikmet'ten bir kaç şiirini aşağıda vermeyi uygun gördük:

“... Otuz dördte alim olup, bilen oldum.
Hikmet söyle dedi Rabbim, diyen oldum.
Kırklar ile şarap içip, yoldaş oldum.
İçim dışım Hak nuruyla doldu dostlar” (S. 79)

“... Mürşitlerin hizmetini kıl ihtiyar,
Kendiliğinden yola girdim deme zinhar,
İyi bilesin tarikatın tehlikesi var,
Kılavuzsuz işbu yola girmeyin dostlar” (s. 173)

“... Tarikatte siyasetli mürşit gerek,
O mürşide itaatli mürid gerek,
Hizmet kılıp, pir nzasını almak gerek,
Böyle aşık Hak'tan nasip alır imiş” (s. 217)

“... Tarikate şeriatsız girenlerin,
Şeytan gelip imanını alır imiş.
İşbu yolda pirsiz dava kılanların,
Şaşkın olup ara yerde kalır imiş” (s. 217)

“... Hoca Ahmed'dir benim adım, dünü günü yanar odum,
İki cihanda umudum, bana sen gereksin sen” (s. 321)

Günümüz Türkiyesinin içinde bulunduğu durum düşünülürse Hoca Ahmed Yesevi'nin kıymeti daha iyi anlaşılacaktır, kanaatindeyiz.